

Det enda undantaget är en passus i utredningen ”Gud är kärlek” (271) där man nog i högerspalten bör ändra ”åtta gånger om (1) och (2)” till ”åtta gånger om (3)”.

Birger Olssons kommentar är helt tydligt frukten av en imponerande kännedom om texterna och om hur de har utlagts. Den kan läsas med behållning både av den som studerar Johannesbrevet ingående för första gången och av den som är förtrogen med tidigare forskning om breven.

Tobias Hägerland
TD, Lund

Vivi-Ann Grönqvist (red.): *Manfred Björkquist: Visionär och kyrkoledare* (Stockholm: Artos & Norma Bokförlag, 2008). 512 sid.

När unglyrkorörelsens förgrundsgestalter skall tecknas, kan det bli trångt om utrymme. Många framställningar lyfter fram tre personer: Nathan Söderblom, Einar Billing och J. A. Eklund. Ofta antyds att en av orsakerna till unglyrkorörelsens sprängkraft står att finna i den dynamiska spänning som finns i likheterna och olikheterna mellan just dessa tre. Det finns visst fog för en sådan beskrivning, men samtidigt innebär det också att en del andra tongivande personer hamnar i bakgrunden. Inte minst gäller detta Manfred Björkquist som, förvånande nog, inte tidigare varit föremål för någon mer genomgripande framställning och analys.

I detta tomrum har nu Stiftelsen Sverige och Kristen Tro ägnat Manfred Björkquist en biografi i antologiform, där tretton forskare ger sina perspektiv på Björkquists livsgärning och inflytande. Det står snart klart att i en trovärdig analys av unglyrkorörelsen är det ett misstag att förbise hans bidrag.

Antologin som helhet är tematiskt upplagd. De första bidragen har dock mer historisk tyngdpunkt och avhandlar Björkquists kontakter med engelsk högkyrklighet (Birgitta Brodd), Björkquists roll i den politiska och sociala utvecklingen i Sverige (Torbjörn Aronsson), arbetet runt det Nordiska Ekumeniska institutet (Björn Ryman) och Björkquists tid som biskop i Stockholm (Oloph Bexell). Artiklarna i den andra halvan av boken ger tematiska analyser utifrån författarnas skilda utgångspunkter: Kommunikationsteoretiska perspektiv (Alf Linderman), Björkquists kristna humanism (Thomas Ekstrand), relationen mellan idealism och kristendom (Rune Söderlund), ecklesiologi (Kjell Blücker), det militanta språkbruket (Birgit Stolt), konst och kultur (Gösta Wrede), sexualsyn (Inga Sanner) samt kristen kontra sekulär enhetskultur (Alf Tergel).

Den drygt 500 sidor tjocka volymen har en ambitiös inramning. Varje artikel har en engelsk sammanfattning och boken har också utrustats med ett personindex, för-

teckning över Björkquists liv i årtal och en utförlig litteraturförteckning. Antologiformen för onekligen med sig en del upprepningar som kan bli tröttsamma vid en genomläsning, men som också ger en möjlighet för läsaren att med behållning läsa enstaka artiklar.

Bokens många infallsvinklar är vinnande i det att den flerfacetterade bild som framträder delvis överskrider den gängse beskrivningen av Björkquist. En vanlig karakterisering av Björkquist är att skildra honom som den som, bakom Billing och de andra huvudteologerna, omsatte visionerna i handling. Denna beskrivning blir å ena sidan i högsta grad bekräftad. Flera artiklar tar fasta på hur Björkquist tar initiativ till en stor mängd institutioner med syftet att möjliggöra dialog och möte med omvärlden: Sigtunastiftelsen, tidskriften *Vår Lösen*, Svenska kyrkans lekmannaskola, Förbundet för kristen humanism och Nordiska ekumeniska institutet för att nämna några. Genomgången i Lindermans artikel av de förbund och föreningar som Björkquist alltifrån sin tidiga ungdom startade, ger bilden av honom som en enastående företagsam person.

Men även om Björkquist i första rummet alltså var en handlingens kyrkoledare, visar flera av bokens bidrag å andra sidan att Björkquists teologi och filosofi också är väl värd en teoretisk analys. På ett särskilt sätt gäller detta Söderlunds och Ekstrands artiklar. Antologin tecknar därmed inte Björkquists originalitet på en ensidig praktisknivå, utan snarare i hans kapacitet att arbeta i skärningspunkten mellan teori och praxis. Genom att hålla ihop dessa perspektiv öppnar boken på ett konstruktivt sätt för att också låta Björkquist bli en samtalspartner i vår egen tid. Analysen av hur Björkquist under beteckningen humanism tänker sig en ny kristen kultursyntes presenterar exempelvis honom som ett viktigt bidrag till humanismens svenska begreppshistoria – ett bidrag som kan problematisera den radikalsekulara tolkning av begreppet humanism som florerar i vår tid.

Också de balanserade analyserna av Björkquists nationalistiska drag som återkommer i flera artiklar är viktiga. Utan att förneka att somlig nationalistisk retorik hos Björkquist är minst sagt svårsmält, kan man med några av artikelförfattarna konstatera att det av Björkquist myntade slagordet ”Sveriges folk – ett Guds folk” också bär en solidaritetstanke. Björkquist la emellanåt betoningen på räkneordet *ett* folk, vilket pekar mot en vision om en nationell gemenskap för alla, bortom den utestängande klasskyrkan. Ett viktigt perspektiv i en tid då unglyrkopsalmen ”Fädernas kyrka” har fått låna sitt namn till Sverigedemokraternas kyrkopolitiska förbund (!).

Ytterligare en utökning av perspektiv utgörs av Oloph Bexells bidrag, där bilden av Björkquist som i första rummet unglyrkoman kompletteras med en utförlig historisk och teologisk studie av Björkquists biskopstid.

Genom sin omfattande belysning av Manfred Björkquists tänkande och gärning är större delen av antologin ett mycket välkommet och läsvärt bidrag till förståelsen av 1900-talets svenska kyrkohistoria.

Jan Eckerdal
Doktorand, Linköping

John F.A. Sawyer (ed.): *The Blackwell Companion to the Bible and Culture* (Blackwell Publishing, Oxford 2006). 555 sid.

John F.A. Sawyer, professor emeritus i Gamla testamentet vid Newcastle University i England, har sedan han skrev *The Fifth Gospel: Isaiah in the History of Christianity* (1996) ägnat mycket tid åt Bibelns receptionshistoria. Han är huvudredaktör för *Blackwell Bible Commentaries* (2004-), den första kommentarserie som fokuserar de spår som olika bibelböcker har lämnat efter sig i vår kultur, och han har i år kommit ut med *A Concise Dictionary of the Bible and Its Reception* (Westminster John Knox Press, Louisville, Kentucky). Den ger en kortfattad information om enskilda bibelböcker, kända bibeltexter, centrala teman och viktiga personer med tanke på receptionen av Bibeln och därtill en rad exempel på olika nerslag i konst, litteratur, musik och andra kulturområden. Rekommenderas.

I den volym som recenserar här har Sawyer endast skrivit inledningen. I övrigt innehåller den trettio kapitel över enskilda teman, skrivna av experter på respektive område. De flesta är dock inte exegeter i traditionell mening. Sawyer påpekar att samverkan mellan text, läsarens situation och de traditioner som läsaren har med sig i mötet med Bibeln ger en mångfald innebörder åt bibeltexten. "En text kan och har ofta flera betydelser." Textens ursprungliga mening eller dess bokstavliga betydelse dyker därför enligt Sawyer "nästan aldrig upp i denna volym" (s. 2). Författarna accepterar alltså de värden och betydelser som den icke-bokstavliga innebörden har haft och har inom judendom, kristendom och islam. De historisk-kritiska metoderna med deras begränsade mål och förväntningar ifrågasätts inte, men de måste enligt Sawyer kompletteras med en rad andra metoder.

Artiklarna i boken har fördelats på fyra tematiska områden. Del 1 handlar om bibeltexternas tillkomstmiljöer och om tolkningar av bibeltexter i fornkyrkan, under medeltiden, renässansen, reformation och motreformationen och i modern tid. Philip R. Davies ger en snabblektion om de kulturella, sociala och politiska förhållanden under vilka de bibliska böckerna kom till. Kate Cooper uppmärksammar särskilt frågan om vilket inflytande Bibeln hade på vanligt folk i sin översikt över den patristiska tiden. Förhållandena på de brittiska öarna får

särskilt illustrera bibelbruket under medeltiden. Den engelska renässansbibeln, dvs. de engelska översättningarna från Tyndale 1525 till King James Version 1611, bildar utgångspunkt för presentationen av bibelfrågorna under renässanstiden liksom bibelöversättningar för vanligt folk i det kapitel som följer blir temat för reformationstiden med en markering av dess eskatologiska förväntningar. Det finns goda skäl att sedan ta med ett kapitel om den katolska motreformationen. John W. Rogerson tecknar till sist den mycket omfattande förändringen av bibelstudiet från 1700-talet och fram till vår tid.

Del 2, som har rubriken "Den nomadiska texten", behandlar först judisk och muslimsk bibeltolkning och fokuserar sedan på förhållanden i Asien, Afrika, Nordamerika, Latinamerika och Australien. Edward Kessler markerar två stora skillnader mellan den hebreiska bibeln och de kristnas Gamla testamente. Det är inte samma bok (böckernas ordningsföljd, antal böcker, läsning på hebreiska i gudstjänsten) och den hebreiska bibeln har inte någon självständig ställning vid sidan av den muntliga traditionen (Mishna, Talmud, Midrash). Judiska bibeltolkare sysslar med uppenbarelsen i texterna, inte med deras tillkomst eller ursprungliga mening. Texterna förutsätts ha en mångfald av innebörder. Särskilda avsnitt ägnas bruket av bibeln med tanke på förintelsen och löftena om Landet och bibeln i tidig judisk konst. Avsnittet om islam lämnar tidigare analyser av skillnader, motsägelser och egenheter i judars, kristnas och muslimers bruk av Bibeln bakom sig och utgår principiellt ifrån att mänskligheten är en enda och att dess mångskiftande religiositet är något legitimt och vackert som kan leda till en respekt för den moral och den inspiration som kan finnas i dess heliga skrifter. De "kontinentala" bidragen visar tydligt hur andra kulturer än den västerländska kraftigt påverkar och kan påverka bibelläsningen.

Del 3 kommer sedan till Bibelns roll inom en rad olika kulturområden: litteratur, film, musik, konst, arkitektur, teater, cirkus och kroppen, dvs. tillämpningar av bibliska texter på människans kropp, inklusive frågan om homosexualitet. Bidragen är rätt olika till sin karaktär: reflektioner om vad som händer när författare använder bibliskt material med teoretiska (Iser, Jauss) och engelskspråkiga exempel, en instruktiv analys av några Jesusfilmer, en spännande jämförelse mellan bl.a. några musikaliska gestaltningar av Jesu död och av några oratorier av Händel och Mendelssohn, en mycket instruktiv översikt om Bibeln i konsten med väl valda exempel, olika möjligheter att dramatisera bibeltexter tiderna igenom, och en analys av cirkusföreställningen *The Sublime Historic Bible Spectacle. Fall of Nineveh* i Philadelphia 1892.

Del 4 till sist tar upp olika tillämpningar och läsningar i vår tid under rubrikerna kontextualitet, politik, ekologi,